

Barbara Krysztopa-Czupryńska

IGNACY KRASICKI W DZIEWIĘTNASTOWIECZNYCH ENCYKLOPEDIACH I SŁOWNIKACH BRYTYJSKICH

Słowa kluczowe:	Ignacy Krasicki, XIX wiek, publikacje brytyjskie
Schlüsselwörter:	Ignacy Krasicki, 19. Jahrhundert, britische Publikationen
Keywords:	Ignacy Krasicki, 19th century, British publications

Ważka rola, jaką w polskiej kulturze oświeceniowej odegrał Ignacy Krasicki, nie pozostała bez echa w dziewiętnastowiecznej Europie. Przykładowo na Wyspach Brytyjskich w XIX stuleciu ukazały się liczne publikacje, w których zamieszczono szersze bądź skromniejsze informacje na temat biskupa warmińskiego. Wszyscy autorzy piszący o Krasickim zgodnie zaliczali go do grona luminarzy polskiego oświecenia. Celem niniejszego artykułu jest prześledzenie, jak sylwetka księcia poetów polskich prezentowana była w brytyjskich wydawnictwach ogólnych, tj. encyklopediach i słownikach. Kiedy do nich trafiła oraz czy i jak opis jego postaci zmieniał się na przestrzeni wieku.

Jak udało mi się ustalić, pierwszą brytyjską encyklopedią, w której zamieszczono biogram Krasickiego była 22-tomowa *The London Encyclopaedia*. Jej 12 tom, w którym owa notka biograficzna znalazła się, ukazał się w Londynie w roku 1829. To dość specyficzny biogram. Liczy ponad 18 linii, a więc nie należy do najkrótszych, jednak jakkolwiek podano dzienną datę śmierci Krasickiego, to nie podano choćby rocznej daty urodzenia. Ponadto 1/3 notatki zajmuje znana anegdota dotycząca bohatera i jego relacji z Fryderykiem II. Król Prus miał żartem poprosić biskupa, by po śmierci jego – heretyka Krasicki przemycił do raju pod swym biskupim płaszczem. Ten miał odrzec, że to się raczej nie uda, bowiem: „wasza wysokość przycięła go zbyt krótko, aby ukryć pod nim jakąkolwiek kontrabandę”¹. Informacje odnoszące się do działalności pozaliterackiej są w omawianym

¹ *The London Encyclopaedia, or Universal Dictionary of Science, Art, Literature and Practical Mechanics: comprising a Popular View of the Present State of Knowledge*, Vol. 12, London 1829, s. 385: „your majesty has cut it too short for it to conceal any contraband commodity”.

biogramie więcej niż skromne. Czytelnik dowiadywał się jedynie, że Krasicki był biskupem warmińskim, arcybiskupem gnieźnieńskim, a do roku 1772 senatorem sejmu polskiego oraz że jego rodzina wywodziła się z jakiegoś „Ciczina”². Nieco więcej uwagi w omawianej notce poświęcono twórczości Krasickiego. Zauważono, że celował w ukazywaniu wad i śmieszności w postępowaniu swych rodaków. Do ważnych dzieł biskupa-poety autor biogramu zaliczył: poemat heroikomiczny *Myszeida*, napisaną w 6 pieśniach *Antymonachomachię*, *Bajki*, *Wojnę chocimską* oraz tłumaczenie *Pieśni Osjana*. Dziełem zaś najważniejszym wg Brytyjczyka była *Monachomachia, czyli wojna mnichów*³.

Kolejny biogram biskupa warmińskiego, na który warto zwrócić uwagę, ukazał się cztery lata później w *A General Biographical Dictionary* Johna Gortona. Słownik Gortona liczył zaledwie 3 tomy, niemniej notka biograficzna poświęcona Krasickiemu była prawie dwukrotnie dłuższa od tej zamieszczonej w *The London Encyclopaedia*. Niestety, długość biogramu nie szła w parze z ilością informacji, ilość tych była równie oszczędna, jak w omówionym powyżej. W zasadzie było to powtórzenie biogramu wcześniejszego, w którym nieco rozwinięto jedynie kilka kwestii. W *A General Biographical Dictionary* pojawiło się zapewnienie, że Krasicki był „jednym z najznakomitszych polskich literatów osiemnastego wieku” oraz że jego prace, i to zarówno te pisane prozą, jak i wierszem, cieszyły się dużym uznaniem u jego rodaków⁴. Autor wyjaśnił ponadto, że *Myszeida* opowiada o dawnym królu Polski, który został zjedzony przez szczury i myszy.

Nieco więcej szczegółów dotyczących księcia poetów polskich pojawiło się w 4 tomie *The Popular Encyclopedia* wydanej w Glasgow w 1837 roku. Był to reprint publikacji amerykańskiej, składający się z 7 tomów po 2 części każdy⁵. Z tej publikacji czytelnik anglojęzyczny dowiadywał się, że Krasicki urodził się 3 lutego 1735 roku w Dubiecku. Ponadto pojawiła się tu nazwa gniazda rodowego w formie umożliwiającej identyfikację miejscowości – „Sietzen”. Dalej z kontekstu można było wywnioskować, że późny debiut literacki był wynikiem wcześniejszego zaangażowania biskupa warmińskiego w sprawy kraju, gdyż jak stwierdził autor biogramu, kiedy w 1772 roku Krasicki przestał zasiadać w senacie Rzeczypospolitej, „obrócił swe zainteresowanie ku nauce”⁶. Dlaczego twórca hasła odnotował, że

² Chodzi o Siecień (Siecienie, Sieciń), wieś położoną ok. 15 km na zachód od Płocka. Za życia Krasickiego znajdowała się już w posiadaniu rodziny Gembartów. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Walewski, t. 10, Warszawa 1889, s. 495.

³ *The London Encyclopaedia*, s. 385.

⁴ J. Gorton, *A General Biographical Dictionary*, Vol. 2, London 1833, b.s.: „the most illustrious of the Polish literati of the eighteenth century”.

⁵ *The Popular Encyclopedia; Being a General Dictionary of Arts, Sciences, Literature, Biography, History, and Political Economy. Reprinted from the American Edition of the “Conversations Lexicon”*, ed. D.K. Sandford, T. Thomson, A. Cunningham, Vol. 1–7, Glasgow 1837–1839.

⁶ *Ibidem*, Vol. 4, p. 1, Glasgow 1837, s. 330: „he turned his attention to science”.

Krasicki zajął się nauką, a nie literaturą trudno wytłumaczyć. Następnie już trafnie autor zauważył, iż biskup warmiński miał umiejętność lekkiego i dowcipnego prowadzenia dialogu, co – jak czytelnik mógł wywnioskować z dalszej treści – zyskiwało mu przyjaciół. Twórca notki biograficznej pozwolił sobie na dalej idące niż poprzednicy wartościowanie twórczości Krasickiego – palmę pierwszeństwa przyznał *Monachomachii*, *Antymonachomachię* uznał za mniej znaczącą, zauważył ponadto, że satyry Krasickiego są mniej wartościowe niż jego bajki. Stwierdził też, że *Wojna chocimska* opisująca zwycięstwo hetmana Chodkiewicza nad Turcją ma zbyt „historyczny charakter”. O prozie Krasickiego napisał zaś, iż jest „pełna ducha”. Dodatkową informacją, która pojawiła się w tym artykule, była uwaga, że *Myszeida* została przetłumaczona na język francuski, a jej temat został zaczerpnięty z kroniki biskupa Kadłubka. Autor okraślił biogram dwiema anegdotami. Poza wspomnianą wcześniej, przytoczył jeszcze jedną, która głosiła, że do napisania *Monachomachii* zachęcił Krasickiego król Prus Fryderyk II, który, goszcząc biskupa w pałacu Sanssouci, ulokował go w apartamencie zajmowanym niegdyś przez Woltera, wierząc, że będzie to dla poety bardzo inspirujące. W omawianym biogramie pojawił się wreszcie Berlin, jako miejsce śmierci Krasickiego. Na końcu artykułu biograficznego autor dopisał, że większość prac biskupa warmińskiego została opublikowana w 10 tomach w Warszawie w latach 1803-1804 przez „Dmachowskiego”⁷. Tu zakradł się błąd, oczywiście chodziło o Franciszka Ksawerego Dmochowskiego. A gwoli kronikarskiej dokładności warto dodać, iż 2 tomy dzieł Krasickiego Dmochowski wydał już w roku 1802, w latach 1803-1804 zostały one opublikowane ponownie.

Niemal identyczny – co do słowa – biogram pojawił się w roku następnym w skromnej rozmiarowo, bo dwutomowej *The British Cyclopaedia of Biography* wydanej przez Charlesa F. Partingtona⁸. W zasadzie jedyna różnica polegała na tym, że pominięto tu dwa zdania – to o publikacji dzieł Krasickiego przez Dmochowskiego oraz stwierdzenie, że utwory biskupa-poety dla jego rodaków stanowią klasykę⁹.

Warto dodać, iż w *The Popular Encyclopedia* postać Krasickiego została wzmiankowana dodatkowo w tomie 5 w haśle dotyczącym polskiej literatury. Ciekawe, że tu błędnie podano rok śmierci poety (jako 1802 r.), mimo że w biogramie oznaczono ją właściwie na rok 1801. Twórca hasła stwierdził z przekonaniem, że Krasicki jest jedynym polskim literatem, którego można uznać za klasyka zarówno na niwie poezji, jak i prozy oraz jedynym oryginalnym polskim poetą epickim – jako przykład podał *Wojnę chocimską*¹⁰.

⁷ Ibidem.

⁸ Właściwie była to część wydanej w 10 tomach *The British Cyclopaedia of the Arts, Sciences, History, Geography, Literature, Natural History, and Biography* [ed. Ch.F. Partington, London 1835-1838].

⁹ *The British Cyclopaedia of Biography: Containing the Lives of Distinguished Men of All Ages and Countries, with Portraits, Residences, Autographs, and Monuments*, Vol. 2, ed. Ch.F. Partington, London 1838, s. 113.

¹⁰ *The Popular Encyclopedia*, Vol. 5, p. 2, Glasgow 1839, ss. 601, 602.

Najkrótsze znalezione przez mnie hasło poświęcone biskupowi-poecie zamieszczone zostało w encyklopedii pod wiele mówiącym tytułem: *Cyclopaedia of Biography: Embracing a Series of Original Memoirs of the Most Distinguished Persons of All Times*. Brzmiało on: „Krasicki Ignacy, książę-biskup warmiński i jeden z najznakomitszych polskich literatów, urodzony w 1735 roku, zmarł w Berlinie w 1801 roku”¹¹. Jak widać była to notka biograficzna niezwykle lakoniczna, chociaż w omawianej publikacji wcale nie najkrótsza – o wielu postaciach napisano tu jeszcze mniej. Z drugiej strony fakt, że Krasicki znalazł się wśród „najwybitniejszych ludzi wszechczasów” zebranych w księdze liczącej tylko jeden wolumen, jest na pewno znaczący.

Naprawdę rzetelny biogram Krasickiego ukazał się dopiero w połowie wieku, a dokładniej w 1856 roku w 3 tomie *The English Cyclopædia*¹². Był on podzielony wyraźnie na dwie części; pierwsza omawiała życie, druga – twórczość biskupa warmińskiego. Już pierwsze zdanie notki biograficznej zapewniało, że był to polski poeta pierwszej wielkości. Biograf informował, że pierwsze nauki Krasicki pobierał we Lwowie, następnie wstąpił do stanu duchownego, po czym na kilka lat wyjechał do Rzymu. Po powrocie do kraju rozpoznał u siebie talent literacki, któremu dał ujście pisząc teksty do „Monitora”. W tym miejscu autor notki biograficznej wyjaśnił brytyjskiemu czytelnikowi, że było to pismo na wzór angielskiego „Spectatora”. Autor biogramu zwrócił uwagę na szczególne relacje łączące Krasickiego z królem Stanisławem Poniatowskim. Podkreślił, że monarcha uczynił swego faworyta koadiutorem biskupa warmińskiego Grabowskiego (Adama Stanisława), a po śmierci tegoż w 1766 roku przekazał mu biskupstwo warmińskie. Za królewską łaską poeta odwdzięczał się utworami dedykowanymi monarsze, w których czasami pobrzmiwała nuta pochlebstwa. Twórca hasła biograficznego dotyczącego Krasickiego uznał za zasadne wspomnieć o aktywności tegoż na sejmie 1768 roku¹³. Nie wspominał jednak, na czym owa działalność polegała, podkreślił jedynie, że biskup wykorzystując swój autorytet próbował ratować kraj przed upadkiem¹⁴. Na koniec części dotyczącej życia księcia poetów polskich pojawiły się dwie dość znaczące informacje, których w poprzednich biogramach nie było. Odnotowano, że na

¹¹ *Cyclopaedia of Biography: Embracing a Series of Original Memoirs of the Most Distinguished Persons of All Times*, ed. E. Rich, London–Glasgow 1854, s. 384: „Krasicki, Ignatius, prince bishop of Warmia, and one of the most distinguished literati of Poland, born 1735, died at Berlin 1801”.

¹² Publikacja ta była później wznawiana. Część biograficzna encyklopedii w 1867 r. ukazała się pod zmodyfikowanym nieco tytułem: *Biography: Or, Third Division of »The English Encyclopedia«*, Vol. 3, ed. Ch. Knight, London 1867, przy czym te same treści w obu wydaniach znalazły się na tych samych stronach.

¹³ Autor miał na myśli sejm nadzwyczajny zwołany pod wężem konfederacji radomskiej, obradujący od 5 X 1767 do 5 III 1768 (tzw. sejm repninowski bądź delegacyjny).

¹⁴ Chodziło zapewne o postawę Krasickiego już po zakończeniu sejmu, na zwołanej na 25 marca 1768 r. radzie senatu, kiedy to biskup warmiński oponował, aby wzywać na pomoc przeciwko konfederatom barskim wojska carycy Katarzyny II. Zob.: Z. Goliński, *Krasicki Ignacy*, w: *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 15, Wrocław-Warszawa-Kraków 1970, s. 144; idem, *Krasicki Ignacy*, Warszawa 1979, s. 211.

arcybiskupstwo gnieźnieńskie został wyniesiony w 1795 roku oraz że w 1829 roku jego szczątki zostały przeniesione z Berlina do Katedry Gnieźnieńskiej¹⁵.

Omawianie literackiej twórczości biskupa warmińskiego, autor biogramu rozpoczął od przyrównania Krasickiego do czołowego poety angielskiego oświecenia Alexandra Pope'a, stwierdzając, że pierwszy odgrywa taką rolę w literaturze polskiej, jak ten drugi w literaturze angielskiej. Przytoczył ponadto opinię Dmochowskiego, który skonstatował, że gdyby jedynymi osiągnięciami poetyckimi biskupa Ignacego były bajki i satyry, to i tak nikt nie odebrałby mu palmy pierwszeństwa nie tylko wśród polskich poetów jego czasów, ale też okresu wcześniejszego. Twórca biogramu podzielał tę opinię, dodając od siebie, że niektóre bajki Krasickiego są lepsze nawet niż utwory tego gatunku, które wyszły spod pióra La Fontaine'a. W dalszej części artykułu biograf wymienił tytuły najważniejszych dzieł Krasickiego, każde z nich przybliżając czytelnikowi w kilku słowach. Brytyjczyk bardzo pochlebnie pisał o twórczości biskupa warmińskiego, słabiej ocenił jedynie tłumaczenie *Pieśni Osjana* oraz poemat *Wojna chocimska*. Ostatnim nowym elementem, o którym wspomniano w biogramie było paryskie wydanie dzieł Krasickiego z roku 1830¹⁶.

Bardzo podobny, jeśli idzie o zawartość (pominięto tylko kilka wątków), a jednak o połowę krótszy był biogram Krasickiego zamieszczony w 1861 roku w 10 tomie *The New American Cyclopaedia*¹⁷. Umieszczenie sporej ilości informacji w stosunkowo krótkiej notce biograficznej było możliwe, ponieważ autor niemal zupełnie powstrzymał się od wartościowania osiągnięć biskupa warmińskiego i skupił się wyłącznie na przekazaniu konkretnych informacji.

Oczywiście nie we wszystkich dziewiętnastowiecznych brytyjskich encyklopediach pojawiło się hasło „Krasicki Ignacy”. W przypadku części z nich czynnikiem decydującym o braku biogramu poety mógł być czas – ukazały się krótko po śmierci biskupa warmińskiego. Do takich należały:

- *Encyclopaedia Londinensis, or, Universal Dictionary of Arts, Sciences, and Literature*, ed. J. Wilkes, Londyn 1810 (24 tomy);
- *The General Biographical Dictionary: Containing an Historical Account of the Lives and Writings of the Most Eminent Persons in Every Nation; Particularly the British and Irish; from the Earliest to the Present Time*, ed. A. Chalmers, Londyn 1812 (28 tomów);
- *Encyclopaedia Perthensis; or Universal Dictionary of the Arts, Sciences, Literature, &c. Intended to Supersede the Use of Other Books of Reference*, Edynburg 1816 (23 tomy);

¹⁵ *The English Cyclopaedia, a New Dictionary of Universal Knowledge; Biography*, Vol. 3, cond. Ch. Knight, London 1856, s. 751; *Biography: Or, Third*, s. 751.

¹⁶ *The English Cyclopaedia*, ss. 751–752; *Biography: Or, Third*, ss. 751–752.

¹⁷ Encyklopedia została wydana w Nowym Yorku i w Londynie, dlatego znalazła się w zestawieniu. *The New American Cyclopaedia: a Popular Dictionary of General Knowledge*, Vol. 10, ed. G. Ripley, Ch.A. Dana, New York-London 1861, s. 217.

- *The Cyclopædia; or, Universal Dictionary of Arts, Sciences and Literature*, ed. A. Rees, Londyn 1819 (39 tomów).

W przypadku innych encyklopedii przyczyną, dla której nie zamieszczono w nich notki biograficznej autora *Monachomachii*, mogła być skromna objętość publikacji. Do tej grupy wypada zaliczyć encyklopedie, które ukazały się jako tzw. wydania kieszonkowe, jak chociażby jednotomowa *The Portable Encyclopaedia: or, A Dictionary of the Arts and Sciences, on the Basis of Dr. Gregory's Comprehending the Latest Improvements in Every Branch of Useful Knowledge* (Londyn 1831).

Niemniej istnieje pewna grupa dziewiętnastowiecznych brytyjskich wydawnictw encyklopedycznych oraz słownikowych, w których próżno szukać odrębnego biogramu poświęconego Krasickiemu i właściwie nie wiadomo, czym to zostało spowodowane. Zastanawia to zwłaszcza w przypadku liczących się, wielotomowych publikacji, które ukazały się kilka dekad po śmierci biskupa warmińskiego. I tak budzi zdziwienie brak choćby wzmianki o Krasickim w *The Edinburgh Encyclopaedia* wydanej w Edynburgu w 1832 roku w 18 tomach. W 15 tomie tej encyklopedii jest obszerne hasło *Poland* zajmujące 13 stron, sporo miejsca poświęcono w nim literaturze, jednak nazwisko Krasickiego nie pada tam ani razu¹⁸. Wydaje się to tym dziwniejsze, że autor artykułu wśród źródeł, na których się opierał, wymienił książkę Krystyna Lacha Szyrmy¹⁹ zatytułowaną *Letters, literary and political, on Poland*, która w jedenastu listach przedstawiała literaturę i dzieje Europy Wschodniej, skupiając się przede wszystkim na Polsce²⁰. Trzeba dodać, że sylwetka Krasickiego przewija się wielokrotnie przez karty dzieła Lacha Szyrmy.

Odrębnego hasła nie dedykowano Krasickiemu również w 27-tomowej *The Penny Cyclopaedia*, aczkolwiek pojawił się on w tym dziele w hasle *Slavonians*, podhasle *Polish language and literature*. Otrzymał tu coś na kształt biogramu, choć w żaden sposób niewyodrębnionego z zasadniczego tekstu. Poecie poświęcono w tym miejscu niemal całą jedną szpalnę, a ilość podanych informacji dorównywała tej z najobszerniejszych haseł dotyczących w całości osoby Krasickiego. Szczególnie dokładnie i trafnie została omówiona twórczość biskupa Ignacego. Autor artykułu wysoko ocenił bajki, „które wszystkie dzieci w Polsce znają na pamięć”, a które charakteryzuje „świetny dowcip, czarująca prostota oraz czysta moralność”²¹. Satyry Krasickiego – według Brytyjczyka – z powodzeniem dotrzymują pola najlep-

¹⁸ *The Edinburgh Encyclopaedia*, Vol. 15, cond. D. Brewster, Edinburgh 1832, ss. 811–824.

¹⁹ Krystyn Lach Szyrma (1790–1866) był filozofem, tłumaczem, pisarzem i publicystą. Uczestniczył w powstaniu listopadowym, po jego upadku wyemigrował na Wyspy Brytyjskie. Tam prowadził działalność publicystyczną. W. Chojnacki, W. Zajewski, *Lach Szyrma Krystyn*, w: PSB, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971, t. 16, ss. 390–392.

²⁰ [K. Lach Szyrma], *Letters, literary and political, on Poland: Comprising observations on Russia and other Slavonian nations and tribes*, Edinburg 1823.

²¹ *The Penny Cyclopaedia of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge*, t. 22, London 1842, s. 121: “which all children in Poland know by heart”, “great wit, charming simplicity, and a pure morality”.

szym utworom tego gatunku na świecie. Autor artykułu zacytował fragment satyry *Do króla*: „Satyra prawdę mówi, względów się wyrzeka: wielbi urząd, czci króla, lecz sądzi człowieka”, przekonując, że prawda zawarta w tej sentencji była mottem przewodnim twórczości satyryczno-obyczajowej biskupa-poety²². Zwrócił ponadto uwagę na uniwersalność satyr, które zostały skreślone ręką Krasickiego, podkreślając, że są one zrozumiałe i przystępne dla ludzi obu płci, bez względu na ich wiek. Dalej równie pochlebnie zostały ocenione inne utwory Krasickiego.

Nie docenili polskiego poety twórcy jednej z najważniejszych anglojęzycznych dziewiętnastowiecznych encyklopedii, wielokrotnie wznawianej, 10-tomowej *Chambers's Encyclopaedia*. Krasicki nie otrzymał w niej odrębnego biogramu. Poświęcono mu kilka słów w haśle *Polish language and literature*: „Ignacy Krasicki (1735-1801), zwany »polskim Wolterem«, postać centralna całej polskiej literatury jego czasów, którego satyry i bajki uznawane są za pierwsze w jego ojczystym języku”²³. Zdumiewa, że „polski Wolter”, „postać centralna polskiej literatury” oświeceniowej, nie zasłużył na odrębne hasło. Co ciekawe biogram Krasickiego znalazł się w amerykańskiej wersji *Chambers's Encyclopaedia* wydanej w 1881 roku w Nowym Yorku i zatytułowanej *Library of Universal Knowledge*, która na stronie tytułowej z dumą informowała, że jest reprintem ostatniego wydania (z 1880 r.) *Chambers's Encyclopaedia*, poszerzonego o dodatki przygotowane przez amerykańskiego wydawcę. Treści dodatkowe były znaczące, skoro amerykańska wersja rozrosła się do 15 tomów²⁴.

Lepiej potraktowali biskupa warmińskiego redaktorzy innej, równie ważnej brytyjskiej encyklopedii – *The Encyclopaedia Britannica*²⁵. W tej publikacji co prawda również nie znajdziemy pod literą K biogramu Krasickiego, jednak w haśle *Poland*, podhasle *Literature* w tekście pojawiło się nazwisko „Krasicki”, które zostało wyeksponowane nie tylko grubszą czcionką, ale dodatkowo na marginesie (spośród przedstawicieli polskiego oświecenia w ten sam sposób wyróżniony został jeszcze tylko biskup Józef Andrzej Załuski). Obok nazwiska pojawił się krótki biogram autora *Monachomachii*, aczkolwiek odnoszący się głównie do jego twórczości. Zresztą biogram to szczególnie również z innego względu – ulokowany został w haśle dotyczącym literatury polskiej, jednak przytoczone fakty z życia Krasickiego

²² Ibidem: „Satire tells the truths, but insults no person: it honours the government, reverences the king, but judges the man”.

²³ *Chambers's Encyclopaedia: A Dictionary of Universal Knowledge for the People*, Vol. 7, London 1865, s. 645: „Ignacy Krasicki (1735-1801), called the »Polish Voltaire«, the centre of the whole Polish literature of his age, whose satires and fables are reckoned the first in his native language”.

²⁴ *Library of Universal Knowledge. A Reprint of the Last (1880) Edinburgh and London Edition of Chambers's Encyclopaedia, with Copious Additions by American Editors*, New York 1881. Biogram Krasickiego zamieszczony został w tomie VIII.

²⁵ Dotyczy to jednak dopiero 9. rozszerzonego wydania *The Encyclopaedia Britannica*, które ukazało się w 25 tomach w latach 1875-1889.

nie łączyły go z Polską zupełnie. Czytelnik dowiadywał się z tekstu, że biskup warmiński był przyjacielem Fryderyka II, należał do grona literatów zapraszanych do pałacu Sanssouci, zmarł w Berlinie, za życia zaś bardziej przypominał francuskiego księdza, który przeniósł się do Polski, niż Polaka. W tekście nie zamieszczono ani słowa o przyjaźni ze Stanisławem Augustem Poniatowskim czy też o „obiadach czwartkowych”, o czym wypadałoby wspomnieć choćby dla równowagi. Autor hasła omawianie dokonań Krasickiego rozpoczął niestandardowo, bo od „Wojny chocimskiej”. Stwierdził, że chociaż poemat biskupa Ignacego jest najlepszym spośród 3 znanych eposów na ten temat²⁶, to jest marnym naśladownictwem – nie najwybitniejszej zresztą – epepei Woltera pt. *Henriade*. Dalej autor już przychylniej ocenił poematy heroikomiczne biskupa warmińskiego, zauważając, że te są przynajmniej zabawne, jako egzemplifikacje wskazał *Myszeidę* i *Monachomachię*. Z uznaniem wyraził się natomiast o satyrach i bajkach, przyznając, że tu Krasicki osiągnął mistrzostwo stylu²⁷.

Zamieszczone powyżej przykłady nie wyczerpują tematu, ale dają pewien ogłąd. Jak wynika z przytoczonych egzemplifikacji, pojawiające się w dziewiętnastowiecznych encyklopediach brytyjskich biogramy Ignacego Krasickiego nosiły różną wartość poznawczą oraz posiadały różny stopień oryginalności. Zdarzały się wśród nich całkiem rzetelnie opracowane notki biograficzne, ale pojawiały się też biogramy powierzchowne bądź nad wyraz krótkie. Występowały również notki biograficzne skopiowane z innych publikacji. Niemniej czytelnik anglojęzyczny miał szereg możliwości znalezienia informacji na temat Krasickiego, tym bardziej że nazwisko tegoż pojawiało się nie tylko w wydawnictwach ogólnych. Stosunkowo często postać biskupa-poety gościła także na kartach innego rodzaju publikacji – zarówno zwartych, jak i ciągłych – ukazujących się w XIX wieku w Wielkiej Brytanii. Wiele tekstów dotyczących historii oraz kultury polskiej, które się wówczas ukazały, wyszło spod piór Polaków, którzy pojawili się na Wyspach Brytyjskich po upadku powstania z 1830 roku. Wśród wychodźców polistopadowych liczne grono stanowili ludzie pióra, którzy z dużą znajomością tematu pisali o postaciach i wydarzeniach ważnych dla swego – w tym czasie już nieistniejącego na mapie Europy – kraju.

²⁶ Autor hasła przypomniał czytelnikowi, że dwa pozostałe poematy wyszły spod piór Potockiego oraz Chorwata Gundulića. Gwoli doprecyzowania warto dodać, że Wacław Potocki napisał *Transakcję wojny chocimskiej* publikowaną również pod tytułem *Wojna chocimska*, zaś Ivan Gundulić był autorem epepei *Osman*.

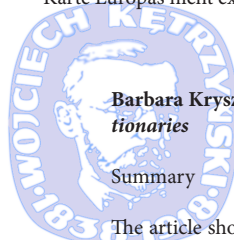
²⁷ *The Encyclopaedia Britannica: A dictionary of arts, sciences, and general literature*, Vol. 19, Edinburgh 1885, s. 303.

Barbara Krysztopa-Czupryńska, *Ignacy Krasicki in britischen Enzyklopädien und Wörterbüchern des 19. Jahrhunderts*

Zusammenfassung

Der Beitrag zeigt, auf welche Art und Weise die Figur von Ignacy Krasicki in den britischen Publikationen, d.h. in den Enzyklopädien und Wörterbüchern dargestellt wurde. Die Biogramme von Ignacy Krasicki in den britischen Enzyklopädien hatten unterschiedlichen Erkenntniswert und unterschiedlichen Originalitätsgrad. Darunter gab es gewissenhaft bearbeitete biografische Notizen, aber auch oberflächliche und äußerst kurze Skizzen. Es gab auch Biogramme, die aus anderen Publikationen kopiert wurden. Allerdings konnte der englischsprachige Leser verschiedene Möglichkeiten, die Informationen über Krasicki zu finden, umso mehr, dass sein Name nicht nur in den Veröffentlichungen allgemeinen Charakters erschien. Verhältnismäßig oft trat die Figur des Bischofsdichters in den Publikationen anderer Art auf – sowohl in den Büchern als auch in den Zeitschriften, die in Großbritannien im 19. Jahrhundert erschienen. Viele damalige Texte zur polnischen Geschichte und Kultur wurden von Polen geschrieben, die sich nach der Niederlage des Aufstands im Jahr 1830 auf den Britischen Inseln niederließen. Unter den Flüchtlingen nach dem Novemberaufstand gab es viele Literaten, die mit großem Sachverstand über Persönlichkeiten und Ereignisse schrieben, die für ihr Land wichtig waren, das damals auf der Karte Europas nicht existierte.

Übersetzt von Alina Kuzborska

Barbara Krysztopa-Czupryńska, *Ignacy Krasicki in nineteenth-century British encyclopedias and dictionaries*

Summary

The article shows how the figure of Ignacy Krasicki was presented in nineteenth-century British general publications, ie encyclopedias, and dictionaries. The biographies of Ignacy Krasicki published in British encyclopedias carried a different cognitive value and had a different degree of originality. There were quite fairly well-designed biographical notes among them, but there were also superficial or extremely short biographical entries. There were also biographical notes copied from other publications. Nevertheless, the English-language reader had a number of possibilities to find information about Krasicki, particularly since the name appeared not only in general publications. Relatively often the person of the bishop-poet was also present on the pages of other publications appearing in the nineteenth century in Great Britain. Many texts about the history and culture of Poland, which appeared at that time, came from the quills of Poles who appeared in Great Britain after the collapse of the 1830 uprising. Among these emigrants, a large group of people were literates who, with a great knowledge of the subject, wrote about figures and events important to their country - at this time no longer existing on the map of Europe

Translated by Barbara Krysztopa-Czupryńska

Dr hab. Barbara Krysztopa-Czupryńska
Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Encyklopedie i słowniki biograficzne

Brewster David (cond.)
1832 *The Edinburgh Encyclopaedia*, Vol. 15, Edinburgh.

Chalmers Alexander
1812 *The General Biographical Dictionary: Containing an Historical Account of the Lives and Writings of the Most Eminent Persons in Every Nation; Particularly the British and Irish; from the Earliest to the Present Time*, Vol. 1–28, London.

Chambers's Encyclopaedia

1865 *Chambers's Encyclopaedia. A Dictionary of Universal Knowledge for the People*, Vol. 7, London.

Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip (red.)

1889 *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, F. Sulimierski, W. Walewski, t. 10, Warszawa.

Encyclopaedia Perthensis

1816 *Encyclopaedia Perthensis; or Universal Dictionary of the Arts, Sciences, Literature, &c. Intended to Supersede the Use of Other Books of Reference*, Vol. 1–23, Edinburg.

Gorton John

1833 *A General Biographical Dictionary*, Vol. 2, London.

Knight Charles (ed.)

1856 *The English Cyclopaedia, a New Dictionary of Universal Knowledge; Biography*, Vol. 3, London.

1867 *Biography: Or, Third Division of »The English Encyclopedia«*, Vol. 3, London.

Library of Universal Knowledge

1881 *Library of Universal Knowledge. A Reprint of the Last (1880) Edinburgh and London Edition of Chambers's Encyclopaedia, with Copious Additions by American Editors*, Vol. 8, New York.

Partington Charles Frederic (ed.)

1835–1838 *The British Cyclopaedia of the Arts, Sciences, History, Geography, Literature, Natural History, and Biography*, Vol. 1–10, London.

1838 *The British Cyclopaedia of Biography: Containg the Lives of Distinguished Men of All Ages and Countries, with Portraits, Residences, Autographs, and Monuments*, Vol. 2, London.

Rees Abraham (ed.)

1819 *The Cyclopaedia; or, Universal Dictionary of Arts, Sciences and Literature*, Vol. 1–39, London.

Rich Elichu

1954 *Cyclopaedia of Biography: Embracing a Series of Original Memoirs of the Most Distinguished Persons of All Times*, London-Glasgow.

Ripley George, Dana Charles Anderson

1861 *The New American Cyclopaedia: a Popular Dictionary of General Knowledge*, Vol. 10, New York-London.

Standford Daniel Keyte, Thomson Thomas, Cunningham Allan (eds.)

1837–1839 *The Popular Encyclopedia; Being a General Dictionary of Arts, Sciences, Literature, Biography, History, and Political Economy. Reprinted from the American Edition of the "Conversations Lexicon"*, Vol. 1–7, Glasgow.

The Encyclopaedia Britannica

1885 *The Encyclopaedia Britannica: A dictionary of arts, sciences, and general literature*, Vol. 19, Edinburgh.

The London Encyclopaedia

1829 *The London Encyclopaedia, or Universal Dictionary of Science, Art, Literature and Practical Mechanics: comprising a Popular View of the Present State of Knowledge*, Vol. 12.

The Penny Cyclopaedia

1842 *The Penny Cyclopaedia of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge*, t. 22, London.

The Portable Encyclopaedia

1831 *The Portable Encyclopaedia: or, A Dictionary of the Arts and Sciences, on the Basis of Dr. Gregory's Comprehending the Latest Improvements in Every Branch of Useful Knowledge*, London.

Wilkes John

1810 *Encyclopaedia Londinensis, or, Universal Dictionary of Arts, Sciences, and Literature*, Vol. 1–24, London.

Opracowania

Chojnacki Władysław, Zajewski Władysław

1971 *Lach Szyrma Krystyn*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław–Warszawa–Kraków, t. 16, ss. 390–392.

Goliński Zbigniew

1970 *Krasicki Ignacy*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 15, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 144–150.

1979 *Krasicki Ignacy*, Warszawa.

[Lach-Szyrma Krystyn]

1823 *Letters, literary and political, on Poland: Comprising observations on Russia and other Slavonian nations and tribes*, Edinburgh.

INSTYTUT PÓŁNOCNY
IM. WOJCIECHA KĘTRZYŃSKIEGO